

KUR'AN-I KERİM'DE FARKLI KÜLTÜRLERE AİT KAVRAMLAR

Arş. Gör. Necmettin GÖKKİR*

GİRİŞ:

Kuran-ı Kerim'in nüzülünden günümüze kadar, arapça olmayan yabancı kelimelerin Kur'an-ı Kerim'deki varlığı tartışılmıştır. İslam alimlerinin bir kısmı bu türden kelimelerin Kur'an-ı Kerimde bulunmadığını savunurken bir kısmı da var olduğunu iddia eder.

Şafii (h. 204), Ebu Ubeyde (h. 210), İbn Cerir (h. 310), Kadı Ebu Bekir Bakıllani (h. 404)ve İbni Faris (h. 390)'e göre Allah Kelamında arapçadan başka tek bir yabancı kelime mevcut değildir¹. Bu alimlere göre Kur'an-ı Kerim arapça vahyedilen ilahi bir kitaptır. Onda yabancı kelimelerin var olmadığını yine kendisi bize bildirmektedir: "Eğer biz onu yabancı dilden Kuran yapsaydık, derlerdi ki ayetleri tafsilatlı bir şekilde açıklanmalı değil miydi? Araba yabancı dilden (Kitap) olur mu?"².

İbni Ebi Şeybe (h. 235), İbn Nakib (h. 698) ve Suyuti (h. 911) gibi alimler ise Kur'an-ı Kerimde yabancı kelimeleri varolabileceğini kabul etmektedirler³. Suyuti "İtkan" adlı eserinde bu kelimelerin listesini sunar. Ayrıca bu konuda "Mühezzeb" adlı müstakil bir eser de yazmıştır. Suyuti'ye göre Kur'an-ı Kerim'de arapçadan başka kelimelerin bulunmasının temel nüktesi, ilahi kitapların kendi kavimlerinin dilleriyle nazil olması, Hz. Muhammedin ise tüm insanlığa gönderilmesinde saklıdır⁴.

* İ.Ü. İlahiyat Fakültesi

1 Bkz: İsmail CERRAHOĞLU, Tefsir Usulü, Ankara 1989 s: 153 ; Celaleddin es-SUYUTİ, el-Mühezzeb Beyrut 1998 s:21vd.

2 Fussilet, 41/ 44; ayrıca bkz: Zümer 39/ 28.

3 Bkz: CERRAHOĞLU, age. s: 153 ; SUYUTİ, age s:21vd.

4 Suyuti, age. s:28.

İslam dünyasındaki çalışmaların hemen tümünde aynı deliller kullanılarak yabancı kelimelerin var olup olmaması tartışılmıştır. 1940'larda Sebilürreşad dergisinde yayınlanan makaleler dizisinde ayn konu ele alınır⁵. Batıda ise mukayeseli semitik dil çalışmaları içerisinde ele alınmış ve Kur'an-ı Kerim'deki kelimelerin sami dillerindeki kökenini arama gayesini taşımıştır. En önemli isim, Arthur Jeffery (1893-1956) dir. Jeffery'nin 1929 yılında tamamladığı "The Foreign Vocabulary of the Quran" adlı doktora tezi 1938 yılında Kahire'de basılmıştır. Arthur Jeffery bu çalışmasıyla, Kur'an'ın Orjini meselesini, önceki oryantalistler gibi tarihsel bakış açısı ile değil, kelimelerin etimolojik tahlilini yaparak ele alır⁶.

Kültürü oluşturan öğelerin başında gelen dil, bir toplumdaki kültür hareketlerinin ve o toplumun başka toplumlarla olan kültür ilişkilerinin etkisi altındadır. Diller arası ilişkilerde en çok alman öğeler, kelimelerdir. Bu kelimeler, başta dini yaklaşımlar, edebiyat etkilenmeleri olmak üzere birlikte yaşam, ticaret ilişkileri, siyasal ilişkiler nedeniyle, bu ilişkilerin ölçüsü oranında dilden dile aktarılırlar⁷. Ama bir topluma mal olan ve o toplumun kültür ve içtimal hayatında önemli yeri olan kavramların başka toplumlara aktarılması, kelimelerin ki kadar kolay değildir. Çünkü kavramlar dünya görüşünü yansıtır. Kavramları sahiplenmek, bakış açısını ve dünya görüşünü de kabul etmek anlamına gelir. Çünkü bir toplumda yaşayan insanlar çevrelerindeki dünyayı, gerçekte olduğu gibi değil, dillerin kendilerine sunduğu şekilde görmektedirler. Böyle olunca tek ve aynı gerçekler dünyası, ayrı ayrı dilleri konuşan insanlara ve bunların kurduğu toplumlara başka başka gözükecektir⁸.

Dillerin ayrı dünya görüşlerini ve kültürleri yansıtmaları, farklı kültürdeki toplumların birbirleri ile anlaşmalarının tam olarak mümkün olmayacağı yargısını gündeme getirir. Bir başka deyişle farklı toplumların kültürel ve içtimal hayatlarını yansıtan kavramların bir başka toplumca anlaşılmasında zorluklar yaşanabilir. Bu zorluk iki dil arasındaki iç yapı, dil içi-dünya görüşü farklı

5 Hasan Basri Çamay, "Kuranda Türkçe Kelimeler mi?" I. II. III. IV. V. Sebilürreşad, X/ 242, 243, 244, 245, 246; İsmail Hami Danişmend, "Kuranda Yabancı Kelimeler" I. II. III. Sebilürreşad, X/ 244, 245, 246

6 Bilal GÖKKIR, *Some Modern Linguistic Approaches to the Bible and the Quran: James BARR and Arthur JEFFERY*, Yüksek Lisans Tezi, Manchester 1996, s: 39-40.

7 Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil*, Ankara 1995, 1 s: 137

8 Özcan Başkan, *Linguistik Metodu*, İstanbul 1967 s:149.

lığından kaynaklanır. Kavramların gerçek değerlerinin anlaşılması için, bu kelimelerin kullanıldığı toplumun ve yaşayış düzeninin bilinmesi gerekmektedir⁹.

Aynı kültüre ve aynı dünya görüşüne sahip dillerde benzer kavramların bulunması olağan bir durumdur. Mesela konuştukları dil farklı da olsa tüm müslümanlar Kitap kavramından Kur'an-ı Kerim anlarlar. Aynı kavram, Yahudiler için Tevrat anlamına gelir.

Kur'an-ı Kerimde yabancı kültürlerden, onların yaşam tarzlarından ve geçmiş olaylarından bahsedilir. Bu toplumları veya tarihlerini anlatırken, Kur'an-ı Kerim onların kavramlarını sıkça kullanılır. İlahi kitaplarından, din adamlarından, ibadet mekanlarından, peygamberlerinin isim ve niteliklerinden, dini ve sosyal yapılarından bahseder. Tüm bunları onların kullandığı kavramlarla ifadelendirir. Kur'an-ı Kerim bu kavramları herhangi yabancı bir toplumun kavramı gibi değil bilakis islam kültürünün kavramları gibi kullanır.

Farklı toplumların aynı kavramları kullanmaları kültür ve sosyal yapılarının benzer olmasından kaynaklanabilir. Bu, iletişim kurarak kelime alışverişini gerçekleştirmekten daha ileri bir adımdır. Birlikte yaşayan toplumlarda muhakkak bir kültürel benzerlikten söz edilir. Ancak bu ortak düşünceye, ortak inanca sahip toplumlar için geçerlidir. Hayata farklı gözle bakan, nesnelere farklı algılayan toplumlar için bu birlikteliği bulabilmek doğrusu çok güçtür. Çünkü farklı dünya görüşüne sahip toplumlarda, kavramlara yüklenen anlamlar ve değerleri farklı olmaktadır. İşte bu noktada, Kur'an-ı Kerimin bu tür kavramları kullanmasındaki nükteli bulabilmek gerekmektedir. Bakış açısı farklı toplumların kavramlarını sahiplenmek, ya onlar gibi düşünmek, hayata onların bakış açısından bakmak demektir; ya da bu kavramlara yeni anlamlar yükleyerek, kendi bakış açısına, kendi dünya görüşüne çekmeye çalışmaktır.

KUR'AN-I KERİMDE FARKLI KÜLTÜRLER

Kur'an-ı Kerimde sosyal toplumlar çok çeşitli kavramlarla ifade edilmektedir. Şa'b, fırka, sülle, fie, şia, kavim, ümmet vs. bu kavramlardan bir kaçıdır¹⁰. Kur'an-ı Kerim'in çeşitli kavramlarla anlattığı toplumsal farklılık, sosyal

⁹ Özcan Başkan, a.g.e. s:149. Daha fazla bilgi için bkz: Doğan Aksan, age.; Bedia Akarsu, W. H. Dil-Kültür İlişkisi İstanbul 1984.

¹⁰ Daha fazla bilgi için bkz: Prof. Dr. Yümnü Sezen, "İslam Sosyolojisine Giriş" İstanbul 1994.

bir realitedir. İbni Haldun, insanların toplum olarak yaşamasını, Allahın iradesinin gerçekleşmesi olarak görür ¹¹. Kur'an-ı Kerim insanların çeşitli toplumlara ayrılmasını tanışma sebebine bağlar. "Ey insanlar Sizi bir erkek ve dışıden yarattık ve tanışınız diye sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık ¹².

Kur'an-ı Kerimin yukarıdaki tasnifi daha çok kan bağına dayalı olan bir tasnifidir. Bir başka noktadan ise Allah her ümmet için gidilecek bir yol verdiğini bildirir ve farklı düşünce sistemlerinin, farklı bakış açılarının, farklı ifade etme şekillerinin ve farklı davranış tarzlarının varoluşunu dile getirir: "Biz her ümmete mensek (şeriat) verdik." ¹³. Bu ayet farklı kültürlerle ait toplumların kendilerine ait özel yaşam tarzlarının var olduğunu gösterir. Allahü Teala insanları farklı toplumlara ayırmayı imtihan etme amacına bağlar: "Sizden herbiriniz için bir şeriat ve bir yol belirledik. Allah isteseydi hepinizi bir ümmet yapardı. Fakat size verdiği (nimetler) içinde sizi sınamak istedi. Öyle ise hayn işlerine koşun. Hepinizin dönüşü Allahadn. O size ayrılığa düştüğünüz konuların iç yüzünü haber verecektir." ¹⁴.

İlahi vahye muhatap olma açısından ise toplumları Kur'an-ı Kerim iki grubta ele alır: Ümmi ve Ehli Kitap. "Kitap verilenlere ve ümmilere söyle: "İman ettiniz mi?" ¹⁵. Bu iki toplumdaki biri Kur'an-ı Kerimin nazil olduğu dilin sahibi araplar. Diğerisi ise makalemizde farklı kültür olarak adlandırdığımız ümmi arap toplumundan farklı olan toplumdur. Bu toplum Kurandan önceki vahiy-lere muhatap olmuş toplumdur. Tarihi açıdan ehli kitap ile Kur'an'ın oluşumak istediği toplum arasında sosyal farklılık olmasına rağmen, vahiy kültürü açısından aralarında fazlaca bir farklılık bulunmamaktadır.

Ümmi, kitap sahibi olmayan kimse demektir ¹⁶. Kendilerine ilahi kitap verilmemiş bütün toplumları ifade eder. İslamdan önce Arap toplumuna kitap verilmediğinden onlar da ümmi toplumlar içerisinde sayılmaktadırlar. Halbuki biz onlara okuyacakları kitaplar vermediğimiz gibi senden önce onlara bir uyarıcı da göndermemiştik." ¹⁷; "Size ne oluyor? Ne biçim hüküm veriyorsunuz? Yoksa sizin bir kitabınız var da bunları onda mı okuyorsunuz? ¹⁸. "Çünkü

¹¹ İbni Haldun, "Mukaddime", s:273.

¹² Hucurat, 49/13.

¹³ Hacc 22/67.

¹⁴ Maide 5/ 48.

¹⁵ Ali İmran, 3/20.

¹⁶ Süleyman Ateş, "Kur'anı Kerim'in Çağdaş Tefsiri" II, 25.

¹⁷ Sebe, 34 / 44.

¹⁸ Kalem, 68 / 36-37.

ümmilere içlerinden, kendilerine ayetlerini okuyan, donları temizleyen, onlara Kitabı ve Hikmeti veren bir peygambergönderen O'dur. Kuşkusuz onlar önceden apaçık bir sapıklık içindeydiler.”¹⁹.

İslam öncesi arap literatüründe Yahudi ve Hıristiyanları tanımlamak üzere, özel bir deyim olarak kullanılan Ehli Kitap ise, Kur'an-ı Kerimde de aynı anlamda kullanılmaktadır. Ancak kelime daha çok Mekke döneminin sonlarına doğru kullanılmaya başlanmıştır. Bu kavramdan önce Ehli Zikir tabiri kullanılır²⁰. Medine döneminde nazil olan ayetlerde Ehli Kitap tabiri ve aynı anlama gelen “Kitap verilenler²¹”, “Kitabı okuyanlar”²² vs. tabirleri de kullanılmıştır.

Allah tarafından kendilerine kitap verilenler anlamında Ehli Kitap, Kur'anı Kerim'de genellikle Yahudiler ve Hıristiyanlar için kullanılmaktadır. “De ki ey ehli kitap Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirilene uygulamadıkça bir esas üzerinde değilsiniz”²³. Kur'an-ı Kerimde Ehli Kitap terimi ile Yahudiler ve Hıristiyanlar kastedilmekle beraber ayrıca Yahudiler için “Yehud”²⁴, Hıristiyanlar için “Nasara”²⁵ kelimeleri de kullanılır. Ehli İncil tabiri ise sadece Hıristiyanları ifade eder.

Kuran bazı ayetlerde ehli Kitap ifadesinden Tevrat ve İncil'in varisleri olan Yahudi ve Hıristiyanlar olduğunu açıkça ifade etmektedir: “De ki: Ey Ehli Kitap, siz Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirilene uygulamadıkça bir esas üzere değilsiniz.”²⁶, “Ey Ehli Kitap, neden İbrahim hakkında tartışıyorsunuz? Oysa Tevrat da İncil de ondan soma indirildi. Düşünmüyor musunuz?”²⁷ yine Kur'an-ı Kerim ehli Kitap olarak vasıflandırılanların, kendilerini nasıl Yahudi ve Hıristiyan olarak tanıttıklarını da şöyle ifade etmektedir. “Kitap sahiplerinin çoğu... ve “Yahudi ve Hıristiyan olandan başkası cennete girmeyecek” derler. Bu onların kuruntusudur.”²⁸. Daha bir çok ayet²⁹ gerek nüzül sebeplerinden gerekse de siyak sibakından anlaşıldığı üzere, Kur'an-ı Kerim'de Ehli Kitap olarak

19 Cuma 62/2.

20 Osman Güner, *Resulullahın Ehli Kitapla Münasebetleri* Ankara 1997 s:36.

21 Bakara 1/ 101, 144, 145; Ali İmran 2/ 20, 100, 186, 187; Nisa 4/ 47, 131; Maide 5/ 5, 57; Tevbe 9/ 29; Hadid 57/ 16; Müddesir 74/ 31; Beyyine 98/ 4.

22 Yunus 10/ 94.

23 Maide 5/ 68. Ayrıca bkz: Maide 5/ 65-66; Ali İmran 3/ 65; Nisa 4/ 153, 171.

24 Bakara 2/62, 113, 120; Maide 5/ 18, 51, 64, 82; Tevbe 9/30.

25 Bakara 2/62, 113, 120; Maide 5/ 18, 51, 64, 82; Tevbe 9/30; Hac 22/ 17.

26 Maide 5/68.

27 Ali İmran 3/65.

28 Bakara 2/109,110.

29 Bakara 2/105, 113; Ali İmran 3/64, 69, 70-72, 75, 98, 99, 110, 119; Nisa 4/123, 159; Maide 5/15/ 18-19,59, 77; Ankebut 29/49; Ahzab 33/26; Hadid 57/29; Haşr 59/2,11.

muhatap alman kimselerin Tevrat ve İncil sahibi Yahudi ve Hıristiyanlar olduğunu vurgulamaktadır³⁰.

Kur'an-ı Kerim'de Ehli Kitap kavramının hangi anlamda kullanıldığı açık olmakla beraber tarih boyunca İslam alimleri arasında bu konuda ittifak sağlanabilmiş değildir. Yahudi ve Hıristiyanların ehli kitap oldukları konusunda görüş birliği içinde olsalar da, bunların dışında kalan din mensuplarının bu kavramın kapsamına girip girmedikleri konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüş farklılığını temelde iki ayrı grupta mütalaa etmek mümkündür.

a) Ehli Kitap sadece Yahudi ve Hıristiyanlardır. Bu görüşü savunanlar arasında özellikle Hanbeli ve Şafii alimleri yer alır. Bunlara göre En'am suresindeki "Kitap yalnız bizden önce iki topluluğa indirildi..."³¹ ayetinde geçen (طائفتين) ifadesinden maksat, yalnızca Yahudi ve Hıristiyanlardır. Bu görüşü savunanlar arasında İbn Kudame³², el Cessas³³, İbn Kayyim³⁴ gelmektedir³⁵,

b) Ehli Kitap, ilahi bir dine inanan ve Allah'tan kendilerine indirilmiş bir kitapları bulunan zümredir. Hanefilere göre bu kavramın içerisine Yahudi ve Hıristiyanlarla birlikte diğer din mensupları da girer³⁶.

Kur'anı Kerim'de İslam dini ve haniflik inancı dışında, Yahudilik, Hıristiyanlık, Sabiilik ve Mecusilik de birer dini grup olarak zikredilmektedir: "İnananlar, Yahudiler, Hıristiyanlar, Mecusiler ve Müşrikler hakkında Allah kıyamet günü hüküm verecektir. Allah her şeye tanıktır"³⁷. Ancak Kur'an-ı Kerim ehli kitap olarak isimlendirdiği Yahudi ve Hıristiyanların sosyal yapıları hakkında bilgiler vermektedir. Diğerlerini fazlaca konu edinmez.

Kur'an-ı Kerim kendinden önce kitap verilen Yahudi ve Hıristiyanları diğer toplumlardan ayırır, onlara bazı hukuki ayrıcalıklar tanıır. Onların kültür tarihlerini kendine tarih olarak alır. Kitab-ı Mukaddesteki peygamberlerin hayatlarını bir takım farklılıklarla Kuran-ı Kerim de anlatır. Önceki peygamberlerin getirdiği tüm prensiplere sahip çıkar. Kendisinin onlardan farklı olmadığını

30 Osman Güner, a.g.e 38-39.

31 En'am 6/156.

32 Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Mahmut b. Kudame, el-Muğni, Beyrut 1972, X. 568.

33 Ebu Bekir Ahmed b. Ali el-Cesas, Ahkamü'l- Kuran, Kahire III 327.

34 İbn Kayyim, Ahkam II 433.

35 Daha fazla bilgi için bkz: Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, a.g.e. III 1580; Osman Güner, Rasulullahın Ehli Kitapla Münasebeti, Ankara 1997 36 vd.; Fatih Kesler, Kuranı Kerimde Yahudiler ve Hıristiyanlar Ankara 1995 65 vd.

36 Kemalu'd-Din Muhammed el-Humam, Fethu'l-Kadir, Mısır 1356, II. 372.

37 Hac, 22 / 17.

ğmdan, yeni bir şey getirmediğinden bahseder: “De ki: Ben peygamberliği ilk defa ben icat etmedim.”³⁸ Hz Muhammedin tek farklılığı ümmi olmasındadır. Hz Muhammedin ümmi olması İsrailoğulları soyundan gelmemesi anlamına gelmektedir³⁹. Zaten hiç bir peygamber önceki peygamberleri yok saymak, getirdikleri prensipleri yalanlamak için değil, bilakis bıraktıkları noktadan devam ettirmek için gönderilmiştir. Hz İsa “Sanmayın ki ben şeriatı yahut peygamberliği yıkmaya geldim; ben yıkmaya değil fakat tamam etmeye geldim” der⁴⁰. Peygamberlerin oluşturmaya çalıştıkları dünya görüşü Allahın vahdaniyeti merkezinde birleşir. İlahi dinler özde, esasında aynıdır. Bundan dolayıdır ki, Kur’an-ı Kerim kendinden önceki kitapları tasdik ettiğini söyler. Kitap sahiplerini kitaplarını gereğince uygulamaya çağırır⁴¹.

FARKLI KÜLTÜRLERE AİT KAVRAMLAR:

Her dil belli bir coğrafyanın belli bir kültür ve hayat tarzının izlerini taşır. Kuran-ı Kerimin nazil olduğu dönemdeki Arap dili, o dönemin ve o bölgenin kendine özgü şartlarının, Arap örf ve adetlerinin ürünüdür. Buna ilişkide bulunduğu diğer kültür tesirlerini de katabiliriz. Kuran-ı Kerim, Arapların yanında Yahudi ve Hıristiyanların bulunduğu bir çevrede nazil olduğuna göre, iletişim açısından öncelikle bu iki din mensuplarının kavramlarını kullanma zorunluluğu bulunmaktadır. Ehli kitabın kullandığı dil ile Arapça arasında köken itibarı ile bir akrabalık bulunmaktadır. Arapça, İbranice ve Aramca Sami dil ailesi içerisindedir. Bu yakınlık kullanılan kelime kalıplarına yansımaktadır. Müslümanlarla Ehli kitap arasındaki iletişimi kolaylaştıracak kelimeler temelde mevcut bulunmaktadır. Özellikle dini terim ve teolojik kavramlar aynı kelime kalıpları ile ifade edilmektedir⁴².

Sami kültürün devamı sayılan bu dinler, düşüncelerini yansıtan kavramların aynı olmasının yanında, monoteist inancın benzer yanlarını da yansıtır. Allah inancı, Ahiret anlayışı, kaza ve kader anlayışı çok az farkla aynıdır. Bu sami kültürün ilahi kaynaklı bir etken tarafından oluşturulması nedeniyledir. Bu etkin güç (vahiy) tarihin muayyen zamanlarında kendini göstererek monoteist inanç sistemini yerleştirmeye çalışmıştır. Tevrat, Zebur, İncil ve tüm peygam-

38 Ahkaf, 46/9

39 M. G. Watt, Muhammedin Mekkesi Ankara 1988 s:135.

40 Matta 5/ 17.

41 Süleyman Ateş, *Yeniden İslama I* İstanbul 1997 s: 68.

42 Kenneth J. Thomas, “The Place of the Bible in the Muslim-Christian Relation” The Bulletin Kasım-Aralık 1991 s: 47.

berlere indirilen vahiyler aynı şeyleri getirmişlerdir. Allah'a ortak koşmaksızın inanma, ahiretin varlığını kabul etme vs. İşte isimleri farklı da olsa tüm dinler bu ortak inanç sisteminin birer üyesidir.

Kur'an-ı Kerim kendisini, önceki kitapların koruyucusu olarak tanımlar. Bu İslamın temel dünya görüşünü yansıtan kavramların, Kur'an-ı Kerimin de devam ettirmesi anlamına gelebilir. "Sana da, daha önceki kitabı doğrulamak ve onu korumak üzere hak olarak Kitab'ı (Kur'an'ı) gönderdik."⁴³

Müheymîn, "هيمين" (Heymene) den ismi fail olarak bir şey üzerine rakıb, şahid, emin ve koruyucu anlamlarına gelir. Yani Kur'an-ı Kerim kendinden önceki kitapların koruyucusu ve kollayıcısıdır⁴⁴. Bu vasfıyla Kur'an-ı Kerim, geçmiş kitaplarda neyin gerçek neyin gerçek dışı olduğunun belirleyici ölçüsüdür. İlahi Kitapların getirdiği temel prensiplerini, öğretilerini ve islamın dünya görüşünü yansıtan kavramları, Kuran-ı Kerim yeniden kullanmaktadır. Zamanla anlam değişimine uğrayan kavramların gerçek manalarını koruyarak yeniden kullanması, onun müheymîn olma özelliğinin ikinci adımıdır. Bu ise onun islamın dünya görüşünü gerçek anlamda korumasıdır.

Kur'an-ı Kerim önceki toplumların kavramlarını tenkide tabi tutarak kullanır. Tevhide aykırı çağrışimler uyandıran kavramları ehli kitap kullansa da Kur'an-ı Kerim bunları aynı anlamda kullanmaz ayrıca kullanılmasını da tasvip etmez. Bu kavramlar yürürlükte de olsa, vahdaniyete uygun anlamlarını onlara tekrar yükleyerek kullanır⁴⁵.

Kur'an-ı Kerim Hz İsa için Allahın kelimesi/sözü, Allahın ruhu , Allahın kulu, Allahın Resulu ve mesih isimlerini⁴⁶ kullansa da, Allahın oğlu terimini asla kullanmaz⁴⁷. Bu kavramı kullananların kafir olacaklarını söyler⁴⁸.

Kur'an-ı Kerimde Hz İsanın Allahın sözü (Word of God) olması, kelime كلمة ve Kavı=Söz قول kavramlarıyla ifade edilir: "Melekler demişlerdi ki: Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir Kelime'yi müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir..."⁴⁹; "İşte, hakkında şüphe ettikleri Meryem oğlu İsa -hak söz olarak- budur."⁵⁰ Hakk Allahdır. Kavlü'l-Hakk "Allah'ın Sözü" demektir.

43 Maide 5/ 48.

44 Süleyman Ateş, *Yüce Kuranın Çağdaş Tefsiri*, III, s:7.

45 Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi II*, s:636.

46 Geoffrey Parrinder, *Jesus in the Quran*, London 1965 s: 30 vd.

47 Muhammed Hamidullah, *age*, II, s: 636.

48 Tevbe 10/ 30.

49 Ali İmran 3/ 45. Ayrıca bkz: Ali İmran 3/ 39.

50 Meryem 19/ 34.

Burada Kavlü'l-hakk İsanın bir sıfatı olmaktadır, kelimetü'l-İlah ile aym anlama gelir⁵¹.

Kelime, ingilizce “word”, Türkçe “söz” ile aynı anlama gelen çok genel bir isimdir. Kitab-ı Mukaddeste geçen “dabar” kelimesi yunanca “logos” arapça “kelime” ile aynı anlamda kullanılmaktadır.

Mezmurlar 33/6: “Gökler Rabbin sözü ile yaratıldı” Allahın yaratıcı emri “dabar” Septuagint’da “logos”; arapça versiyonunda ise “kelime”dir.

Hezekiel 37/4-5: “Ve bana dedi: Bu kemikler üzerine peygamberlik et ve onlara de: Kuru kemikler, Rabbin sözünü dinleyin. Rab Yehova bu kemiklere şöyle diyor: işte sizin içinize soluk koyacağım ve dirileceksiniz.” Allahın ölüleri yeniden diriltten sözü olan “dabar” burada, ayrıca “logos ve Kelime” ile ifade edilmiştir⁵².

Eski ahidin bir çok yerinde söz, Allahın emri ve onun gücü anlamlarında kullanılmıştır. Yine aynı şekilde Yunanca “logos” ve arapça “kelime” anlamındaki “dabar” kelimesi bu anlamı ifade etmek için kullanılır:

Dünyaya sözünü gönderir;
Kelamı çabuk seğirdir.
Kelamım gönderir ve onları erirtir;
Yelini estirir ve sular akar.
Kelamını yakuba
Kanunlarım ve hükümlerini israile bildirir⁵³.
Kelamını gönderir ve onlara sağlık verir
Ve onları düştükleri çukurlardan kurtarır⁵⁴.

Eski ahidde “dabar/söz” ayrıca peygamberlere gönderilen vahiy anlamında da kullanılır: “Yahuda kralları Uzziya, Yotam, Ahaz ve Hizkiyamın günlerinde ve İsrail kralı Yoaşın oğlu Yeroboamın günlerinde Beerinin oğlu Hoşea gelen Rabbin Sözü.”⁵⁵.

Hıristiyanlar, diğer ilahi dinlerden farklı olarak, Tanrının tam ve mükemmel ilahi mesajının (vahyinin) bir kitapta değil, insanda gerçekleştiğine inanır-

51 Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XXI s:217.

52 Thomas J. O'shaughnessy, *Word of God in the Quran*, Roma 1984 s:2.

53 Mezmurlar 147/ 15,18,19.

54 Mezmurlar 107/ 20.

55 Hoşea 1/1; ayrıca bkz: Yeremya 1/ 4,11; 2/ 1; 11/ 1-3

lar. Onlara göre Tanrıyı ifşa eden, Tanrının insana söylemek istediğini yaşamında ve şahsında en mükemmel şekilde anlatan, Mesih İsa'dır. Tanrı insanlığa mesajını açıklamakla yetinmedi, insanlık tarihinde kendi kendini açıkladı. Ebedi mesajını İsa'da müşahhaslaştırdı. Kutsal yazıları oluşturan kitaplar ise Tanrıyı bu kendi kendini açıklamasının yorumlarıdır⁵⁶.

Hıristiyanlıkta Tanrının sözü daha dünyanın yaratılışında, zamanın başlangıcında, yaratılışa yön veren ilk emirde vardır. "Ol!" bu tanrı sözüdür ve varlığın başlangıcıdır. Yahudilikten farklı olarak bu tanrı sözü Hz. İsa'da bedenleşmiş ve insanların arasında yaşamıştır.

Yeni Ahidde "kelime/söz" farklı anlamlarda kullanılır. Eski ahidteki peygamberlere gönderilen "ilahi vahiy" anlamının⁵⁷ yanında Allah sözünün bedenleşmesi anlamı da bulunmaktadır. "Kelam (Söz) başlangıçta vardı ve Kelam (Söz) Allah nezdinde idi ve Kelam (Söz) Allah idi. O başlangıçta Allah nezdinde idi. Her şey onunla oldu ve olmuş olanlardan hiç bir şey onsuz olmadı. Hayat onda idi ve hayat insanların nuru idi. Nur karanlıkta parlar ve karanlık onu anlamadı... Dünyaya gelerek her insanı aydınlatan gerçek nur var idi. Dünya'da idi ve dünya onunla oldu ve dünya onu bilmedi... Ve Kelam (Söz) beden olup inayet ve hakikatle dolu olarak aramızda sakin oldu..."⁵⁸.

Hıristiyan teologlar Yuhanna İncil'inin bu ayetinden şu neticeleri çıkarırlar:

1. "Başlangıçta Söz vardı." Burada Sözün Ezeliliği ve sonsuzluğu dile getirilmektedir. Onun başlangıcı yoktur.
2. "Söz Tanrı ile beraberdi." Burada Söz'ün ayrı bir kişiliği bulunmaktadır.
3. "Söz Tanrı idi." Burada Söz'ün Tanrılığı görülmektedir. Allaktan ayrı bir kişi olsa da O yaratık değildir.
4. "Her şey onunla oldu." Burada Söz'ün yaratıcı gücünü görmekteyiz. Yaratılan her şey onun aracılığı ile yaratılmaktadır.
5. "Hayat onda idi." Burada Söz'ün yaşamın kaynağı olduğu ortaya çıkmaktadır. Yaşamı veren ve devam ettirene Sözdür.

56 Thomas Michell, Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş s: 15.

57 Yuhanna 17/14; Resullerin İşleri 4/29-31, 8/14; 13/7.

58 Yuhanna, 1/1-14.

6. "Hayat insanların nuru idi." Söz yaşam verdiği gibi ışık da vermektedir.

7. "Kelam beden oldu." Allahın ezeli olan ve varlıklara onunla hayat verdiği sözü Hz İsa'da beden buldu⁵⁹.

Yuhanna İncii'indeki bu anlam farklılığı, sözü/kelamı Allahın yaratıcı gücü anlamında yorumlamasından kaynaklanmaktadır⁶⁰. Allahın yaratıcı sözü anlayışı tüm ilahi dinlerde var olan bir anlayıştır. Allah bir şeyi yaratmak istediğinde ona sadece "Ol!" der⁶¹. Bu anlamı yeni ahitte de buluyoruz: "Çünkü onlar bunu isteyerek unutuplardı ki gökler kadimden beri ve yer, Allahın Sözü ile sudan ve su vasıtası ile kaim olarak mevcut idiler."⁶² Görüldüğü gibi varlıkların oluşumu Allah'ın yaratıcı sözüne bağlanmaktadır.

Kelamullahın Hz İsa'da bedenleşmesi sadece Yuhanna İncii'indeki mezkur ayette geçmektedir. Abdulahad Davut, Allahın sıfatlarını anlatırken yuhanna İncil'indeki bu ayeti şöyle yorumluyor:

"Allahın sıfatlarını, ayrı ve müstakil ilahi varlıklar veya şahsiyetler olarak düşünemeyiz, aksi takdirde biz, bir Allah'ta üçlü bir tanrı kavramına sahip olacağız demektir. Bir sıfat, ilgili olduğu şahıstan bilfiil zuhur edinceye kadar mevcut değildir. Biz bir faili, sıfat fiilen ondan zuhur etmeden ve görülür hale gelmeden önce belirli bir sıfatla niteleyemeyiz. Bundan dolayı, Allahın lutuf ve merhametine mazhar olduğumuz bir zamanda "Allah nekadar güzeldir" deriz, fakat "Allah güzelliştir" şeklinde bir tarifile O'nu tarif edemeyiz. Çünkü güzellik Allah demek değildir. Fakat O'nun işi ve fiili güzeldir. Bu sebeble Kuran, Allahı, Alim, Rahim gibi sıfat cinsinden isimlerle vasıflandırır. Fakat "Allah sevgidir, ilimdir, kelamdır vs." gibi tanımlamalara yer vermez. Çünkü sevgi, seven bir kimsenin fiilidir, sevenin kendisi değildir. İlim ve Kelam da bir şahsın fiilidir, o şahsın kendisi değildir...

İlk devir Tevhidci yazarları tarafından sık sık yalanlanan Yuhanna İncil'i'nin ilk cümlesinin tam meali şöyledir: "Ezelde kelam var idi; ve Kelam Tamı ile idi; ve Kelam Tanrı idi." Grekçe'de "Theou" yani Allah'ın kelimesi,

56 Thomas Michell, Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş s: 15.

57 Yuhanna 17/14; Resullerin İşleri 4/29-31, 8/14; 13/7.

58 Yuhanna, 1/1-14.

59 J. I. Packer, Tanrıyı Tanımak, çev: Levent Kmrn, s:51.

60 Thomas J. O'shaughnessy, age. s:5.

61 Yasin 36/82; Tekvin1/1-31.

62 II. Petrus 3/5.

ismin -in halinde iken Theos şeklini alarak ismin yalm haline dönüşmüş, böylece “Allah” anlamını kazanmıştır. Ayrıca “ezelde Kelam var idi” ifadesi, “başlangıçtan önce değildi” sözünün menşeyini de açıkca gösterir mahiyettedir. Allahın Kelamı ifadesinden, Cenab-ı Hak ile eşit ve hem vucud değil, fakat ondan ayrı ve farkı bir cevher manası ile O’nun “kün: ol!” sözünü söylediği zamanki irade ve ilmi anlaşılır.”⁶³. Kelam üzerine yapılan tartışmalarda Tevhidci Hıristiyanlar, Kelamın ezeli ve ilahi bir varlık olduğunu kabul etmedikleri için küfürle suçlanmışlardır. Teslisci Hıristiyanlar ise Kelamın Allah olduğunu ve Hz İsa’da Kelamın bedenleştiğini savunurlar.”⁶⁴.

Sadece Yuhanna İncil’inin Hz İsa’ya attığı Logos ve Kelime ünvanı vahiy geleneğine ait bir kavramın, asıl anlamından çıkarılıp, içerik değişikliğine uğratıldığının bir örneğidir. Eski ahitte yaratılışın Allahın Kelamı ile, Onun emri ile gerçekleştiği belirtilmektedir. Allahın Kelamı Şifadır⁶⁵. Peygamberlere gönderdiği vahyidir⁶⁶. Sinoptik İncillerde de Vahiy anlamında kullanılmaktadır⁶⁷. Tek farklı anlam, Hellenistik kültürün etkisi ile yazılan Yuhanna İncil’inde bulunmaktadır⁶⁸. Hz İsa’nın ilahlaştırılması düşüncesinin önceki kültürlerden etkilenerek kullanıldığını bize Kur’an-ı Kerim de haber vermektedir: “Yahudiler: “Üzeyr Allahın oğludur.” diyorlar ”; Hıristiyanlarsa “İsa Allahın oğludur.” diyorlar. Bu onların ağızlarıyla geveledikleri sözleridir. Önceden inkar etmiş olanların sözlerine benzetiyorlar.”⁶⁹.

Kur’an-ı Kerim Kelamullahın Hz İsa’da bedenleşmesi ve neticede Allah-dan başka ayrı bir ilah olacağı fikrini asla kabullenmez. Bu anlayışı tenkit eder ve Kelime’nin ilah anlamında olmadığını belirtir: “Ey Ehli Kitap! Dininizde aşırıya gitmeyin ve Allah hakkında da ancak doğru söyleyin! Meryem oğlu İsa sadece Allahın Resulü O’nun Meryem’e ilka ettiği bir Kelimesi ve Allahın bir Ruh’udur. O halde Allah’a onun resullerine iman edin ve Üç demeyin...”⁷⁰.

Görüldüğü gibi Kuran-ı Kerim, kavramların Hıristiyan geleneğindeki anlamlarını kabul etmiyor. Bu nedenle bu kavramların anlamlarını kendisi yeni-

63 Abdulahad Davut Tevrat ve İncillere Göre Hz Muhammed, çev: Nusret Çam İzmir 1990 s:12-15.

64 Abdulahad Davut age. s:15; ayrıca bkz: Kenneth Cragg, Jesus and the Muslims, London 1985 s:251;

65 Mezmurlar 107/20.

66 Yeremya 1/4, 11; 2/ 1; 11/ 1-3; Hoşea 1/1.

67 Markos 7/ 13; Luka 3/ 2; 5/ 1; 8/ 11,21.

68 Mehmet Paçacı, Kur’anı Kerim Işığında Vahiy Geleneğine –Kitab-ı Mukaddes Bağlamında- Bir Bakış, İslami Araştırmalar Dergisi V/3 1991 s:192; Ayrıca bkz: Prof. Dr. Süleyman Ateş, Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri, II s:420-425

69 Tevbe 10/30.

70 Nisa 4/ 171.

den veriyor. Bu açıdan bakıldığında Kur'an-ı Kerim kendisini önceki toplumların kavramlarına anlam yüklemeye yetkili gördüğü anlaşılmaktadır. Bu o kültüre bir müdahale anlamını taşır. Kuran-ı Kerim kültüre müdahale etmekten ziyade kültürleri birleştirme çabasına girmektedir. İki toplum arasındaki kültürel farklılığı tevhid düşüncesini baz alarak gidermeye çalışıyor. Toplumlar farklı da olsa düşünce ve bakış açıslarını birleştirmek istiyor. Zaten Kur'an-ı Kerimin önceki peygamberlerden itibaren oluşturmak istediği kültür tekdir: vahiy kültürü. Bu kültürün kavramları ise aynı anlam ve aynı değerdedirler. Kur'an-ı Kerimin Ali imran suresi 64. Ayeti bu kültürün ortak düşüncesine, ortak değerlerine bir davettir: "(Resûlüm!) De ki: Ey ehl-i kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan kelimeye geliniz: Allah'tan başkasına tapmayalım; O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmasın. Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, şahit olun ki biz müslümanlarız!"

Şu ayetler ise toplumsal farklılığın, inanç farklılığına veya düşünce farklılığına neden olamayacağına, asıl olanın ortak inançlarda, ortak bakış açılarda saklı bulunduğuna işaret etmektedir: "“Yahudi yada Hıristiyan olun ki doğru yolu bulasınız” dediler. Deki: Hayır Hanif olan İbrahimin dinine. O müşriklerden değildi. “Biz Allah’a ve bize indirilene; İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve Esbatına indirilene, Musa ve İsa’ya verilenlerle Rableri tarafından diğer peygamberlere verilenlere, onlardan hiç birisi arasında fark gözetmeksizin inandık ve biz sadece Allah’a teslim olduk.” deyin. Eğer onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa doğru yolu bulmuş olurlar.”⁷¹.

Kuran-ı Kerim, ehli kitaba ait kavramları bazı sapmalardan arındırarak ortak düşünceye götürmede kullanırken, bazı kavramları ise İslamın temel dünya görüşüne ters düştüğü için mesela (Üç demeyin)⁷² diyerek kullanılmasını da yasaklamaktadır.

Dilbilimcilere, özellikle dil-içi dünya görüşünü savunan ve kavramları yapısal (structural) bakış açısıyla ele alanlara göre, kavramlara anlamı ait olduğu kültürün kendisi verir⁷³. Ancak yukarıda da gördük ki vahy, kavramların anlamlarına müdahale etmektedir. Bu, vahyin fonksiyonlarından biridir. Nitekim aynı müdahale Kuran'm indiği dil olan Arapça için de geçerli olmuştur. Kuran-ı Kerim indiğinde arap dilini de anlam değişimine uğratmıştır.

71 Bakara 2/135-136

72 Nisa 4/171

73 Daha Fazla bilgi için bkz: F. Saussure, Genel Dilbilim Dersleri; Dogan Aksan, Her Yönüyle Dil; Bedia Akarsu, Wilhem Von Humboldt'da Dil Kültür Bağlantısı.

Aslında Kuran-ı Kerimin deęiřtirdięi kelimenin anlamı deęil, toplumun dūřünce sistemidir.

Kuran-ı Kerimin oluşturmak istediği islam inanç sistemi evrenseldir. Önceki toplumlarda oluşturulan dūřünce sistemi ne ise Kuran-ı Kerimin getirmek istediği sistem de odur. Monoteist inanç sistemi. Kavramlar anlamlarını inanç sisteminden aldığına göre, vahyin kavramlara anlam yüklerken yapacağı en doğru yol, inanç sistemini değiştirmeye çalışmasıdır. Tevhitçi bir inanç sistemine doğru yönlendirmedir. Bunun içinde Kuran-ı Kerim yürürlükteki kavramlara anlam verirken, kavramın ait olduğu kültürdeki anahtar kavramları, yeni inanç sistemindeki anahtar kavramlarla değiştirmektedir.

FARKLI KÜLTÜRLERE AİT KAVRAMLARA ÖRNEKLER:

1. İlahi Kitapları İfade Eden Kavramlar

Kur'an-ı Kerim, Ehli Kitap diye nitelendirdiği Yahudi ve Hıristiyanlara ait ilahi Kitaplardan ise şu kavramlarla bahsetmektedir: Tevrat, Zebur, İncil, Suhuf, Levha, Furkan, Esfar vs.

İlahi kitapları ifade için kullanılan "Kitab" kavramı diğer kavramlara nisbeten daha genel bir anlam da kullanılır. Kitab, arapçada yazı yazmak, dikmek, kesinleştirmek, bağlamak, nikah kıymak, farz kılmak anlamlarına gelen⁷⁴ = ke-te-be, fiilinden türemiş bir masdardır. Diğer masdarları "ketb" ve "kitabet"tir. İsim olarak, yazı-yazılı bir metin⁷⁵, mektup-risale, ibare⁷⁶, üzerinde yazıların bulunduğu sahife⁷⁷, kader ve hüküm⁷⁸ anlamlarına gelir. Günümüzde kitab denince akla "basılmış ve bir araya getirilmiş ciltli- ciltsiz kağıt yaprakları bütünü" gelir⁷⁹. İbni Manzur da⁸⁰ kitab lafzının, bir bütünlük içindeki yazı; yazının yazıldığı malzeme; yaprak ve mürekkep manalarında kullanıldığını ifade etmektedir⁸¹.

74 İbni Manzur, "Lisanü'l Arab" 1/698; İsfahanî, "Müfredat" 638.

75 İsfahanî, "Müfredat" 639.

76 Elmalılı, "Hak Dini Kur'an Dili" 1/162.

77 İsfahanî, "Müfredat" 639.

78 İsfahanî, "Müfredat" 639.

79 Meydan Larousse, VII/339.

80 İbni Manzur, Lisanü'l Arab, XII/ 22-23.

81 Daha fazla bilgi için bkz: Murat Sülün, Kitab Kavramı, M.Ü.İ.F.D.

“Kitap” kelimesi Kur’an-ı Kerim’de, yerine göre yazdı metin⁸², sahife, mektup⁸³, hüküm, kanun, şeriat, emir⁸⁴, kader⁸⁵, farz, amel defteri⁸⁶ gibi anlamları ifade eder. Bu anlamların yanında, Allah’ın kulları arasından seçtiği elçilerine vermiş olduğu ilahi vahiylerin toplamına verilen bir isim⁸⁷ olarak da kullanılmaktadır⁸⁸. Hangi anlamda kullandığı siyak ve sibaktan anlaşılmaktadır. İbni Manzur, Kuran-ı Kerimde mutlak olarak kullanılan Kitap lafzının Tevrat olduğunu ifade etmektedir⁸⁹.

İlahi kitapları ifade eden diğer kelimelerden farklı olarak kitap kelimesi farklı zamanlara ve farklı peygamberlerle birlikte kullanılmakta, bu nedenle de hakkında kesin bir yarıya varılamamaktadır. Çok genel ifadelerle Hz Nuh ve Hz İbrahim’in ailesine verildiğinden bahsedilir. “Andosun, Nuh’u ve İbrahim’i elçi olarak gönderdik, peygamberliği ve Kitabı bunların zürriyetleri arasma koyduk. Onlardan doğru yolda olanlar da vardır ama birçoğu yoldan çıkmıştır. “İbrahim soyuna Kitabı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümlanlık bahşettik.”⁹⁰. Bu ayetler kitap kelimesini belirli bir kitap için değil vahiy mefhumu içerisinde değerlendirebileceğimiz bir anlamda kullanılmaktadır.

Kuran-ı Kerim, Kitap lafzını genelde Hz. Musa ve Hz. Muhammed’e nisbet ederek kullanır. Çok az olarak da Hz. İsa’ya öğretilen ve kendisine verilen kitaptan bahseder. “Ey kavmimiz biz Musadan sonra indirilmiş, kendisinden öncekileri tasdik eden, hakka ve doğru yola götüren bir kitap dinledik.”⁹¹. “Ondan önce de ilk ve rahmet olarak Musa’nın Kitabı vardı. Bu da zulmedenleri uyarmak ve iyilik yapanlara müjde olmak üzere Arapça indirilmiş, doğrulayıcı bir kitaptır.”⁹² bu ayetler iki kitaptan bahsetmektedirler. Bunlar Hz. Musaya verilen Kitapla, Hz. Muhammede verilen Kitap. Kuran-ı Kerim niçin böyle bir sınırlama getirme gereği duymuştur. Diğer peygamberlere verilen vahiylerle niçin kitap lafzı kullanmıyor, sadece bu iki kitaba isim olarak kullanıyor. Bunun cevabı muhtemelen bu iki kitabın ortak noktalarında yatmaktadır. Kanaatimizce

82 Nisa suresi, 4 / 153; En’am suresi, 6 / 7; Ankebut suresi, 29 / 48.

83 Neml suresi, 27 / 29.

84 Bakara suresi, 2 / 235; Nisa suresi, 4/26; Enfal suresi, 68 /75; Tevbe suresi, 9/36.

85 En’am suresi, 6 / 59; Yunus suresi 10 / 61; Hud suresi, 11 / 6; Rad suresi, 13 / 30; Hicr suresi, 15 / 4; Taaha suresi, 20 / 52; Hac suresi, 22 / 70; Neml suresi, 27 / 75; Fاطر suresi, 35/ 11; Hadid suresi, 57 / 22.

86 Mutaffifin suresi, 83 / 7-9 ; 18-20.

87 Bakara suresi, 2 / 139; 151; 213.

88 İslam Ansiklopedisi, M.E.B. VI, s: 829; Hançerlioğlu, “İslam İnançları Sözlüğü” s: 257.

89 İbn Manzur, age. s:22-23.

90 Nisa, 4/54.

91 Ahkaf, 46 / 30.

92 Ahkaf, 46 / 12.

Diğer vahiylerden farklı olarak bu iki kitap, sosyal nitelikli toplumlarına bir hukuk düzeni getirmişlerdir. Zaten kitapların gönderilme gayesi de, ihtilafa düşükleri meselelerde insanlar arasında hüküm vermektir⁹³.

Kuran-ı Kerimin bir çok ayetinde Kitap Hz. Musayla birlikte anılmakta ve sanki onunla bütünleşmiş gibi görünmektedir. “Biz Musa’ya Kitabı verdik; fakat onda ihtilaf edildi.”⁹⁴, “Doğru yolu bulasmız diye Musa’ya Kitabı ve Furkanı verdik.”⁹⁵ “Andolsun biz Musa’ya Kitabı verdik. Ondan sonra ardarda peygamberler gönderdik.”⁹⁶

Kuran-ı Kerim bazan kitap isimini Hz Musaya izafet ederek kullanır. “Ondan önce de ilk ve rahmet olarak Musa’nın Kitabı vardı. Bu da zulmedenleri uyarmak ve iyilik yapanlara müjde olmak üzere Arap diliyle indirilmiş, doğrulayıcı bir kitaptır.”⁹⁷.

Hz Musaya verilen kitap için kullanılan Kitap lafzı, Ahdi Atikde de kullanılır: “Rab ona bağışlamak istemeyecektir, fakat o zaman Rabbin öfkesi ve kıskançlığı o adama karşı tütecek ve bu kitapta (Ha- sefer) yazılmış olan lanetin hepsi onun üzerine konacak ve Rab onun adını göklerin altından silecek.”⁹⁸.

Ahdi atik’te Kitap isminin yanında ayrıca Bizzat Musaya nisbet edilerek “Musa Kitabı”⁹⁹, “Şeriat Kitabı”¹⁰⁰, “Musanın Şeriat Kitabı”¹⁰¹ isimleri de kullanılmaktadır.

Kuran-ı Kerime göre, Hz. Musa’ya Kitap, Mısırdan göç eden İsrailoğullarının birinci nesli gidip ikinci nesli gelince verilmiştir. “Andolsun biz, ilk nesilleri yok ettikten soma Musa’ya, düşünüp öğüt alsınlar diye insanlar için apaçık debiler, hidayet rehberi ve rahmet olarak o Kitab’ı verdik.”¹⁰². Bu çok müphem bir ifadedir. Bu konuda Kitab-ı Mukaddeste daha tafsilatlı bilgi bulmaktayız:

Mısırdan çıkışlarının üçüncü ayında ve Sina çölünde, İsrailoğulları çöle gelip Sina dağı karşısında konaklarlar, Allah vahiy için İsrailoğullarının hazır-

93 Bakara, 2/ 213.

94 Hud, 11/110.

95 Bakara, 2/53.

96 Bakara, 2/87.

97 Ahkaf, / 12.

98 Tesniye, 29/20.

99 II.Tarihler, 25/4; 35/12.

100 Tesniye, 28 / 61; 29 / 21; 30 / 10; Yeşu, 1 / 8.

101 Yeşu, 23 / 6; Nehemya, 8 / 1.

102 Kasas, / 43.

lanmasını emreder. Vahiy günü, Allah ateş bulutu içinde Sina dağına iner ve Musayı yanına çağırır ¹⁰³. Ve orada Hz Musaya “On Emir” verilir. On Emrin haricinde, emir ve yasaklar da verilir. Bunlar; tevhid, kurban, köleliğin durumu ve hükmü, ana babaya saygı ve itaat, yaralama ve diyet, hırsızlık, başkasının malına zarar vermek, emanret ve hıyanet, karz, tecavüz, büyücülük, zina, dul yetim ve gariplere davranış, faiz vs... gibi konularla ilgilidir ¹⁰⁴.

Musa, Allah’la birinci Sina görüşmesi bittikten sonra kavmine dönmüş, onlara olup biteni anlatmıştır. İsrailoğulları, “Rabbin bütün sözünü yerine getireceğiz” diye ahid etmişlerdir. Daha sonra Musa, Allahın sözlerini tek tek yazmıştır: “Ve Musa gelip kavme Rabbin bütün sözlerini ve bütün hükümlerini anlattı; ve bütün kavm bir sesle cevap verip dediler: Rabbin bütün sözlerini yapacağız. Ve Musa Rabbin bütün sözlerini yazdı ve sabahleyin erken kalkıp dağın eteğinde bir mezbah ve israilin on iki sıptına göre on iki sütun kurdu...Ve ahit kitabını alıp kavminin karşısında okudu; ve dediler: Rabbin bütün sözlerini yapacağız ve dinleyeceğiz.” ¹⁰⁵. Bakara suresinde, bu misaktan bahsedildikten sonra misakın gereğini yerine getirmeyenler için Kuran, Kitabın bir kısmına inamp bir kısmımın inkar etmekte suçlamaktadır. Kuran-ı Kerim misakla kitab arasındaki ilişkiyi bu şekilde işaret etmektedir.

Kuran-ı Kerimde Hz. Musaya Levhaların yazılı olarak verildiği bildirilir¹⁰⁶. Yazılı olarak verilmesi nedeniyle Kitap lafzının Hz. Musaya verilen vahiy için kullanıldığı yorumları yapılsa da bu konu tartışmalıdır. Ancak Kitab-ı Mukaddes’in bir çok yerinde de anlatıldığı gibi Hz. Musa bunları kendisi yazmıştır. Kitap diye adlandırılması da Bu emirlerin yazılı hale geçirilerek kanunlaşmasından kaynaklanabilir. Hz. Musa getirdiği şeriatı yazıp ahid sandığına koymuştur. “Ve vaki oldu ki Musa bu şeriatin sözleri tamam oluncaya kadar onları bir kitaba yazmayı bitirdiği zaman, Musa Allahın ahid sandığını taşıyan Levililere emredip dedi: Bu Şeriat Kitabını alın ve onu Allahınız Rabbin Ahid Sandığına koyun.” ¹⁰⁷. Yazılan bu kitab Yoşia’mın knallığının 18. yılında (MÖ. 622) büyük kahin Hilkiya, mabedde şeriat kitabını Musanın eliyle verilmiş olan Rabbin şeriat Kitabını bulur ¹⁰⁸. Tüm bunlardan Hz. Musaya verilen vahiylerin yazıya sonradan geçirildiği ortaya çıkar ¹⁰⁹.

103 Çıkış, 19 / 16- 25.

104 Daha fazla bilgi için bkz: “Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat ve Yahudi Hayatındaki Yeri” (Basılmamış Doktora Tezi) s: 63-68.

105 Çıkış, 24 / 3.

106 Araf, 7 / 145

107 Tesniye, 31 / 24-26.

108 II. Kıralar/ 22 ve 23. bablar; II. Tarihler, 34 ve 35. Bablar.

109 Daha fazla bilgi için bkz: Süleyman Ateş, a.g.e. III s:395.

Hız. Musa'ya vahyin yazılı ve topluca verildiği anlayışı içerisinde olan ehli kitap Hız. Peygamberin de bu şekilde kitap getirmesini ister. "Daha doğrusu onlardan herbiri açılmış sahifeler verilmesini istiyor ¹¹⁰. Bu anlayışın kökeni Yahudi geleneğindeki vahyin Hız. Musa'ya Yazılı olarak verildiği anlayışıdır. Bu anlayışı Yahudilerden öğrenen Müşriklerin aym gerekçeyi sürmüş olmaları da muhtemeldir. Bu anlayış sadece gelenekteki bir anlayıştn, Kitab-ı Mukaddeste bu konuyla ilgili farklı bilgiler mevcuttur.

Öyleyse Hız. Musa'ya verilen Kitap, Hız. Musaya Sinada vermeye başlayan ve Bizzat Hız. Musa tarafından sonradan yazıya geçirilen emir ve yasakları ifade etmektedir

Hız. İsa'ya verilen ¹¹¹ ve öğretilen kitaba gelince, öğretilen bu kitabın emir ve yasakları bildiren ilahi vahiyler mi, yoksa yazı yazma sanatı mı? olduğu hususunda islam alimleri arasında ihtilaf bulunmaktadır. "Ona Kitabı, Hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretecek" ¹¹² Fahreddin Razi, bu ayeti şöyle yorumluyor: "Kitap kelimesinden maksad, yazı ve kitabet sanatını öğretmektir, Hikmetten maksad, ilimleri öğretim, ahlakı güzelleştirmektir. Çünkü insanın kemali mükemmeliği haddi zatında, hayrı da, onunla amel etmek için bilip tanınmasındadır. Bu ikisinin toplamı "hikmet" diye adlandırılmıştır. Sonra Hız. İsa, hat ve yazı sanatını öğrenim, akli ve şer'i ilimleri de kavrayınca, Cenabı Hak ona Tevrat'ı öğretmiştir. Hak Teala ona Tevrat'ı, yazıyı ve hikmeti öğretmesinden sonra öğretmişti: çünkü Tevrat ilahi bir kitap olup içinde de büyük sırlar bulunmaktaydı..." ¹¹³. Diğer bir çok müfessir de Kitabı yazı anlamıyla ilişkilendirerek aynı anlamı verirler ¹¹⁴.

Hız. İsa'nın yaşadığı çağda bu ismin kullanıldığı hem Kuran-ı Kerimden hem de Dinler tarihi araştırmalarından öğrenmekteyiz. "Yahya kitaba sımsıkı sarıl! Biz ona çocukken hikmet verdik ¹¹⁵. Hız. Yahya, Hız. İsa'dan önceki peygamberdir. Yani Hıristiyanlık dininin başlangıç yıllarında peygamberlik yapmıştır. Bu dönemde Yahudilerin elindeki kitaba "kitap" isminin verildiğini göstermektedir. Dinler Tarihi araştırmalarının verdiği bilgilere göre ilk Hıristiyanlar - ki bunlara Yahudi Hıristiyanları da denilir- "Kitap (Grapha)" ve "Kitaplar (Graphai) tabirlerini kullanmaktadırlar ¹¹⁶. Yeni Ahid'te de "Kitaplar" tabiri

111 Meryem, 19 / 30.

112 Ali İmran, 3 / 48.

113 Fahredin er Razi, *Tefsir-i Kebir*, IV 323-324.

114 Handi Yazır, a.g.e. II, s: 1103; Taberî, Camii'l Beyan, III, s: 272.

115 Meryem suresi, 12.

116 Ömer Faruk Harman, *Metin, Muhteva ve Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları*, s:1

kullanılır. “Ve Musa ile bütün peygamberlerden başlayarak kitapların hepsinde kendi hakkında ki şeyleri onlara açtı.”¹¹⁷. “O zaman kitapları anlamak için onların zihnini açtı.”¹¹⁸. Tüm bunlar Hz İsa döneminde ismi Kitap olan bir vahiy kitabının varlığını gösterir.

Öyleyse Hz. İsa'ya Kitabın öğretilmesi, Hz. Musa'dan itibaren başlayarak Hz İsa dönemine kadar tedvin edilmiş Yahudilere ait kitapların tedrisatı anlamına gelebilir¹¹⁹. İncillere göre de Hz. İsa mabedde eğitim görmüş Yahudi kültürü üzere yetişmiş ve hatta Yahudi alimleri ile ilmi tartışmalara girmiştir. “Ve vaki oldu ki, üç gün soma onu mabedde, muallimlerin arasında oturmakta, onları dinlemekte, onlara sualler sormakta buldular; onu dinleyenlerin hepsi anlayışına ve cevaplarına şaşıyorlardı...”¹²⁰.

Kuran-ı Kerim'de bazı ayetler Hz. Peygamber döneminde yaşayan Yahudi ve Hıristiyanların ellerindeki kitaptan bahsetmektedir. “Her ikisi de aynı kitabı okuduğu halde, Yahudiler: “Hıristiyanlar doğru yolda değiller” derken, Hıristiyanlar da “Yahudiler doğru yolda değiller” demektedirler.”¹²¹. Bu ayetin Kitab-ı Mukaddes'i işaret etmesi muhtemeldir. Kuran-ı Kerimdeki Kitap kavramının mevcut Kitab-ı Mukaddes külliyatı ile bir ilişkisinin olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Bunun için gerekli olan tarihi malumat elimizde henüz yeterli bulunmamaktadır. O döneme ait arapça nüshalar bulunmamaktadır. En eski arapça nüshalar tercümeler dönemine aittir. Zaten hadislerde bize ehli kitabın kendi kitaplarını ibrance okuduğunu arapça tefsir ettiğini bildirmektedir.¹²². Meşhur oryantalist Sir William Muir, Kuran-ı Kerimin Yahudi ve Hıristiyan kutsal kitaplarını zikrettiğinde elimizdeki külliyatı kastettiğini söyler. Ona göre Kuran-ı Kerim Kitab-ı Mukaddes'i “Kitabu'l-lah: كتاب الله” diye isimlendirilmektedir. “Yanlarındaki: معهم ما عندهم”; “okudukları: الذين يقرؤون الكتاب”; “tedris ettikleri: ودرسوا ما فيه”; “tilavet ettikleri: هم يتلون الكتاب” vs. cümlecikler Kitab-ı Mukaddes'in Hz. Peygamber dönemindeki varlığına birer işarettir.¹²³.

Kuran-ı Kerimin genel olarak kullandığı kitap kavramının yanında özel olarak kullandığı ilahi kitaplara ait kavramlar da bulunmaktadır:

117 Luka, 24 / 27.

118 Luka, 24 / 45.

119 Süleyman Ateş, Basılmamış Ders Notları.

120 Luka, 2 / 46- 47.

121 Bakara, 2/ 113.

122 Hafız ibn Hacer, Fethul Bari XIII Riyad s:333-334

123 Muir, The Coran, London 1878, s: 218-219.

Tevrat; Ferra, kelimenin تورية - تورية - يري - وري şeklinde olduğunu ve anlamın “aydınlık ve nur” olduğunu söyler. Bu kelime Arapların çakmak taşıma çeliğe vurup da ateş çıktığında söyledikleri “وري الزنديري” ifadesinden alınmıştır. Nitekim cenabı Allah فالموريات قدحا : Kasem olsun ateş çıkaranlara ¹²⁴. Yine Araplar “ وريت بك زنادي ” derler. Bunun manası, “senin sayende hayır bana göründü” demektir. Buna göre Tevrat, kendisiyle hak zuhur edip ortaya çıktığı için bu ismi almıştır ¹²⁵.

Fahreddin Razi bu tür kelime tahlillerini tasvip etmemektedir. Dilcileri tenkid ederek şöyle diyor: “Tevrat ve İncil, özelliklerine binaen isimlendirilmiş olsaydı, bu özelliklere sahip herşeyin Tevrat ve İncille isimlendirilmesi gerekirdi. Tevrat ve İncil kelimeleri Arapça olmayan iki isimdir. Bunlardan birisi İbrance diğeri Süryanicedir. O halde daha nasıl, akıllı kimsenin bunları arapça kalıplara uydurmakla meşgul olması yakıştır?” ¹²⁶ Fahreddin Razinin tenkidi diğerkelime için de geçerlidir.

İbrance torah olarak kullanılan Tevrat’ın, elimideki Tevrat’taki anlamı, bir kitap olarak Tevrat’ı değil, özel bir kanunu, hükmü ve şeriatı ifade etmektedir. Nebiim ve Ketubimde din Şeriat ve kısmen de Hz Musanın öğretilerini ifade eder ¹²⁷.

Torah Musanın Şeriatini ifade ettiği gibi, Hz Musadan somaki peygamberlerin şeriatlerin de ifade eder: “ve Rab, İsraille ve Yahudaya dedi: Bu kötü yolunuzdan dönün, atalarınıza emrettiğim ve kullarım peygamberler eliyle size gönderdiğim bütün Torah’a göre emirlerimi ve kanunlarımı tutun, diye peygamberleri görenler vasıtasıyla şahadet etmişti.” ¹²⁸. Bu ayette Hz Musadan başka diğerkelime peygamberlerin getirdikleri hukuki kaideleri de içeren bir manayı ifade etmektedir. Bununla beraber Hz Musaya verilen kitabın adının Torah/Tevrat olduğunu ifade eden bazı ibareler de bulunmaktadır ¹²⁹. “Ve bütün kavim, bir adanmış gibi su kapısının karşısındaki meydana toplandılar; ve Rabbin İsraille emrettiği Musanın Şeriat Kitabını (Sefer Torah Moşe) getirsin diye yazıcı Ezraya söylediler.” ¹³⁰.

124 Adiyat 100/2.

125 Fahreddin Razi, *Mefatih’ül-Gayb* VI s: 132.

126 Fahreddin Razi, *Mefatih’ül-Gayb* VI s: 133.

127 Baki ADAM, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat ve Yahudi Hayatındaki Yeri*, Ankara 1994 s:34 vd.

128 II. Krallar 17/3; ayrıca bkz: Nehemya 9/13, Amos 2/4, Hoşea 4-6, 8/ 1-12 ve İşaya 1/10, 5/ 24, 8/16-20, 30/9.

129 Baki ADAM, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat ve Yahudi Hayatındaki Yeri*, s:36.

130 Nehemya 8/1; ayrıca bkz: Yeşu 23/6.

Genelde, Hz. Musa'ya indirilen kitabın adı olduğuna inanılan "Tevrat" Kuranda onaltı ayette olmak üzere onsekiz defa geçmektedir. Bu ayetlerde Tevrat'ın anlamı ve kapsamı açık değildir. Ayetlerden Tevrat'ın Beni İsraille indirilmiş bir kitap olduğu anlaşılacakla birlikte, Hz Musa'ya verildiği meselisi kapalıdır. İncil'in Hz. İsa'ya, Zebur'un Hz. Davud'a verildiği apaçık belirtilmekle beraber, Tevrat'ın verildiği peygamber belirtilmez¹³¹. Sadece Cuma sure-si 5. ayette Tevrat, Esfar kelimesiyle ilişkili olarak kullanılıyor. Bu ayet Tevrat'ın Hz. Musa'ya indirilen kitabın adı olabileceği varsayımını kuvvetlendir-mektedir.

Zebur, cins isim olarak "kitap ve mektup" anlamına gelir. Zeburun anlaşılması güç ilahi kitap anlamına geldiği de rivayet edilir¹³². Diğer bir rivayet göre ise, içinde sadece hikmet ve vecizeler bulunan kitap manasına gelmekte ve bu şekliyle, Davut peygambere vahyolunan ve içinde şer'i herhangi bir hüküm bulunmayan kitaba isim olmaktadır¹³³. Kuran-ı Kerimde iki yerde Nisa 163 ve İsra 55 ayetlerde Zeburun, Hz. Davud'a verildiği zikredilir.

İncil, Hıristiyan vahiy kitapları için, özellikle de Hz. İsa ile ilişkili olarak kullanılan bir kelimedir¹³⁴. İlk dönem dilcileri kelimenin orjinini bulmaya çalışmışlardır. N-C-L kökünden geldiğini söylerler. Fakat bu tez bir çok alim tarafından kabule şayan görülmemiştir. Ayrıca Hasan Basri bu kelimeyi (إنجيل) kalıbında okumuştur. Bu vezin arapça kelime vezinleri arasında bulunmamaktadır. Fahreddin Razi bu kelimenin iştikakı ile uğraşan dilcileri tef-sirinde tenkid eder ve arapların kullandığı bütün kelimeler için morfolojik tahlil-ler yapmanın zorunlu olmadığından bahseder. Bir çok müfessir ve dilciler, bunların arasında Taberi, Cevaliki vb. gelir ki bunlara göre (إنجيل) kelimesi İbranice veya Süryanice'den geçme yabancı bir kelimedir¹³⁵.

İncil kelimesinin aslı Yunanca "Euaggelion" olup, "getirdiği bir haberden ötürü bir şahsa verilen müjdelik, mükafat" manasına gelir. Kelime zamanla "ha-ber ve müjde" anlamında kullanılmaya başlanmıştır¹³⁶. Yeni Ahitte bu anlam-larda kullanılmakla birlikte¹³⁷, ayrıca İncil yazarlarının yazdığı kitaplar için de isim olarak kullanılmaktadır: "Ve bütün kiliselerde methi İncilde olan fakat

131 Baki Adam, *Kuranın Anlaşılmasında Tevrat'ın Rolü*, İslam Araştırmaları Dergisi, IX/1,2,3,4, s:167.

132 MEB zebur md.

133 Bkz: Cevheri, *Sıhah*, II, 667; Firuzabadi, *al-Kamus al-Muhid*, II, 37.

134 Arthur Jeffery, *Foreign Vocabulary in the Quran*, Kahire 1938 s:71-72.

135 Arthur Jeffery, age. s:72.

136 Suat YILDIRIM, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, Ankara 1988, s: 86.

137 Matta 4/ 23; 24/ 14; Markos 1/ 14.

Rabbin izzeti için ve bizim arzumuzu göstermek için hizmet ettiğimiz bu inayete kiliseler tarafından yoldaşımız da tayin olunan kardeşi onunla beraber gönderiyoruz” Pavlosun mektubunda geçen bu ifadede methedilen kişi Lukadır. Pavlos mektuplarında İncil kelimesi ile yazılı İncil kitabından ziyade, daha çok “müjde, İncil’i vaz etmek ve şifahi öğretiler” kastetmektedir¹³⁸. “İncil’i tüm insanlığa anlatınız” emrinde olduğu gibi Romalıları 2/12; 16/25; Selanıklilere I 1/5 de de görüldüğü gibi müjdeleme sözlüdür ve pavlosun mektuplarında da İncil Müjdenin karşılığıdır. Ancak II. Korintlulara yazdığı mektupta Pavlos Luka ve İncilini kast etmektedir. Bu ayet Pavlosun mektupları yazdığı dönemde Lukanın kitabını yazdığını gösterebilir. Ve bu ayet İncil’in o dönemde müjde anlamının yanında “kitap” anlamına geldiğine de işaret edebilir. İncil kelimesi diğer bazı yerlerde şifahi sözler/talimler anlamında da kullanılmaktadır¹³⁹.

Kuran-ı Kerime göre İncil, Allah tarafından Hz. İsa’ya vahyedilen kitabın adıdır. Nasıl diğer peygamberlere kitap verilmiş ise Hz. İsa’ya da İncil verilmiştir. “Kendinden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı olarak peygamberlerin izleri üzere, Meryem oğlu İsa’yı arkalarından gönderdik. Ve ona içinde doğruya rehberlik ve nur bulunan, önündeki Tevrat’ı tasdik eden, sakınanlara hidayet rehberi ve öğüt olan İncil’i verdik.”¹⁴⁰. Kuran-ı Kerim Hz. İsa’ya hitaben, Allahın ona Kitabı, Hikmeti, Tevrat’ı ve İncil’i öğrettiğini bildirir¹⁴¹. Ayrıca Hıristiyanlar hakkında “İncil ehli tabiri kullanılmaktadır¹⁴².

Furkan: Sami dillerinde ortak kullanılan bir kelimedir. Aramice, Süryanice, İbranice ve Arapça’da hemen hemen aynı fonetiğe sahiptir. Aramice “Purkōnā” (okunuşu: furkon), Süryanice Furkona; İbranice Pirke şeklindedir¹⁴³. Aramice ve Süryanice’de “Kurtuluş ve Selamet (Salvation)” anlamına gelirken¹⁴⁴, İbranice’de “kısm, bölüm” anlamına gelmektedir¹⁴⁵.

Arapça’da ise F-R-K kökünden türetilmiş, masdar bir isimdir. Tefrik, temyiz, iki şeyin arasını ayırmak¹⁴⁶. Kriter, miyar, ölçü¹⁴⁷ Sezgiye, ölçüye, gerçeğe uygun olan apaçık hüccet bilgisi. Aynı zamanda dalalet ve şüphelerden

138 Yesu’i, Luka Sahibu’l-İncil’i-Salis II, Meşrik Dergisi 1936, s:123.

139 Matta 11/ 5; 26/ 13; Markos 16/ 15.

140 Maide 5/ 46.

141 Ali İmran 3/ 48.

142 Maide 5 /47.

143 Arthur JEFFERY, *age*.

144 İslam Ansiklopedisi, M.E.B. IV. 699.

145 Ene. Religion and Ethic; Abraham I. Katsh, Judaism and the Koran, New York s:51-52.

146 Seyyid Şerif CÜRCANİ, *Ta’rifat*, 166; CEVHERİ, *Sıhah*, IV. 1540

147 CEHERİ, *Sıhah*, IV. 1540.

kurtuluş bilgisi ¹⁴⁸. Kurtuluş, zafer, çıkış yolu ¹⁴⁹ Sabah ve seher vakti ¹⁵⁰, anlamlarına gelmektedir.

Kuran-ı Kerimde iki ayette Furkanın Hz. Musaya ve Hz. Haruna verildiğinden bahsedilir: “Biz Musa’ya Kitabı ve Furkanı verdik. Umulur ki Doğru yolu bulursunuz.” ¹⁵¹ “Musa’ya ve Haruna Furkanı bir ışık ve muttakiler için bir zikir olarak verdik.” ¹⁵².

Ferra ve Kutrup Bakara 53. Ayete şöyle mana verirler: “Musa’ya Tevrat’ı, Muhammed’e de Furkan’ı verdik ki...” Bu mana bir çok ilim adamı ve tefsircilerce tenkit edilmiştir. Tenkit edenlerden birisi de Nahhas’tır. Manayı i’rap ve anlam yönünden eleştiren Nahhas sonuçta, Furkan’ın Hz. Musa’ya verilen bir Kitap olduğunu söyler ¹⁵³. Zaten Enbiya Suresindeki ayet Furkanın Hz Musa’ya ve Hz. Haruna verildiğini göstermektedir.

İslam alimlerinin bir çoğuna göre Furkan bir sıfattır. Ebu İshak ve Zeccac Bakara suresindeki Furkanın, Kitabı te’kid için gelmiş ve aynı nesneyi ifade eden ikinci bir kelime olduğunu söylerler ve arap şiirinden bunun misallerini verirler ¹⁵⁴. Elmalılı Yed-i Beyza ve Asa gibi mucize veya zafer ve ferah anlamlarını verir ¹⁵⁵.

Ayetin siyak ve sibakmdan yola çıkarak şu iki mananın da verilmesi mümkündür:

1. “Musa’ya Kitabı verdik ve onları Firavunun zulmünden kurtardık” Burada Furkan, “kurtuluş” anlamında olabilir. Bakara 49. Ayette “وَإِذْ نَجَّيْنَا مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ” ifadesi kullanılmakta, 53. ayette ise bu hatırlatılmaktadır.

2. “Musa’ya Kitabı verdik ve onun için denizi ikiye ayırdık.” Buradaki anlamı ise “ayırma”dır. 50 ayette denizin ikiye ayrıldığı “... وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ” bildirilmektedir. 53. Ayette ise yine buna bir hatırlatma vardır.

Bu anlamların dışında ayrıca “ilahi bir kitap” olasılığı da bulunmaktadır. Furkan hakla batılı birbirinden ayırdığı için tüm ilahi kitapların bir sıfatıdır an-

148 İbnü'l-Cevzi, *Nüzhetü'l Ayn*, 459.

149 Enfal 8/29.

150 Elmalılı, Muhammed Hamdi YAZIR, *Hak Dini Kur'an Dili*, IV. 2392.

151 Bakara 2/ 53.

152 Enbiya 21/48.

153 Kurtubî, ayetin tefsirine bkz.

154 Kurtubî,

155 Elmalih, age. I s:353.

cak tek başına isim olarak Enbiya suresi 48. Ayette, Hz. Musa ve Hz Haruna verildiği bildirilmektedir.

Bu konu Oryantalistlerin de dikkatini çekmiş ve Furkan hakkında çalışmalar yapmışlardır¹⁵⁶. Genel olarak şu kanıdadılar: Furkanın İhranice karşılığı “Pirke”dir. Yahudi geleneğinde Pirke Abot: Babalar kitabı, bölümü (The Chapter of the Father) veya Babaların sözü (The Saying of the Father) anlamına gelir ve Mişnamın bir bölümüdür. Bakara ve Enbiya surelerinede işaret edilen Furkan ise bu kitaptır.”¹⁵⁷.

Açıklamaya çalıştığımız ilahi kitaplara ait kavramların yanında zikir, levha, suhuf vs. kavramlar da kullanılmaktadır. Kuran-ı Kerim adı geçen bu kitaplara iman gereklidir. Aralarında fark gözetilmemesi gerektiğini belirtir. Bu kitapları insanlığa rehber ve nur olarak indirdiğini, bağlılarının kitaplarının hükümlerini yerine getirmeleri gerektiği, yerine getirmediklerinde bir esas üzerinde olamayacaklarını söyler.

2. Din adamları ile İlgili Kavramlar

Doğu Hıristiyanları, hiyerarşik olarak din adamlarını ifade etmek için Patrik, Matran, Üskuf, Kıssıs ve Şemmas isimlerini kullanmaktadırlar. Patriklik matranlık idaresinin katılımıyla yapılan seçimle, diğer görevliler de Patriğin tayini ile vazifeye geliyorlardı¹⁵⁸. Kuran-ı Kerim’de kullanılan kavramlar ise Ahbar, Rabhani Ribbi, Kıssıs ve Ruhbandır. Hz. İsa dönemine ait olarak da Havarı kavramını kullanır. Havarı (حواری) Beyaz ve beyazlık anlamındaki Havar ve Haver kökünden gelmektedir. Samimi temiz dost ve yardımcı anlamında kullanılmaktadır¹⁵⁹. Yeni Ahidde havariler için “apostolos”, grekçede “dışarıya gönderilen kişi” anlamındadır. Yaşadığı dönemde Hz İsanın İncil’ine ilk inanan oniki kişiye verilen isimdir. Hz İsanın kendisini izleyen pek çok kişiden sadece on iki kişiye Havarı ismini vermesi (Luka 6/ 13) bu kelimenin özel bir grubu temsil ettiği anlamına gelir. Kuran-ı Kerimde havarilerin sayıları ve isimleri bulunmamaktadır.

156 Bkz: A. Geiger, Was hat Mohammed aus dem Judenthume aufgenommen, s: 55;Hirschfeld, New Researches... s: 68; D. S. Morgoliouth, E.R.E. X s:539; Nöldeke, Neue Beiträge...s:23; J. Wensinck, Encyclopedia of Islam II s:539; Horovitz H.U.C.A. s:216-218.

157 Abraham I. Katsh, Judaism and the Koran, New York s:51.

158 Levent Öztürk, İslam Toplumunda Hıristiyanlar, İstanbul 1998 s: 60-66.

159 Elmalılı, Hak dini Kuran Dini VII 4944.

Ahbar (اٰخبار) Kuran-ı Kerimde “Yahudi din bilginleri” anlamında kullanılan bir tabirdir. İbranicesi haber, (çoğulu şekli haberim) olup “arkadaş, meslektaş”mansınadır. İbranice’de bu kelime Ferisi mezhebi mensupları ve Talmud döneminde de belli bir cemiyetin üyeleri için kullanılmıştır. Hz Peygamber döneminde bu kelime, Beytül-Midras denilen yerlerde Yahudi şariatını ve dini ilimleri öğreten kişileri ifade etmektedir.

Rabbaniyyun (ربابيون) Tevrat’ın emirlerini uygulayan Yahudi din adamları ve bilginlerine verilen addır. Rabbaniyyun “rabbani” kelimesinin çoğuludur. Kelimenin aslının Süryanice olduğunu söyleyenler de vardır. Kelimenin aslı İbranice “rab (rav) dır. Rab (rav) büyük demektir. Daha soma kelime, “efendi, sahip” anlamını kazanmıştır. Mişna ve Talmud’un hazırlandığı dönemlerde ise “din bilgini, üstad” anlamında kullanılmıştır. “Rabbi” de “üstadım, efendim” anlamında kullanılmıştır. Rabban (çoğulu rabbanim) kelimesi de rab kelimesinin pekiştirilmiş şeklidir ve aynı anlamdadır. Rabbaniyyun (İbranicede Rabbanim), dini ilimler ve özellikle Tevrat’la meşgul olup, halka doğru inanç öğreten din üstadları demektir ¹⁶⁰.

Kuran-ı Kerimde rabbaniyyundan, Tevrat’ın hükümleriyle amel eden ve Yahudilere bu hükümleri öğretip uygulayan, Tevrat’ın emirlerine göre yaşama-larını sağlayan kişiler olarak, şöyle söz edilir: “Tevrat’ı biz indirdik, onda hidayet ve nur vardır. Allah’a teslim olmuş peygamberler, onunla Yahudilere hüküm verirlerdi. Rabbaniyyun ve Ahbar da Allahın kitabını korumakla görevlendirildiklerinden (onunla hükmederlerdi) ve onu gözleyip korurlarlardı.”¹⁶¹; “Rabbaniyyun ve Ahbarın onları günah söz söylemekten, haram yemekten men etmeleri gerekmez miydi?”¹⁶², “Allah bir insana Kitap, hüküm ve peygamberlik verdikten sonra İnsanlara “Allahı bırakıp bana kulluk edin” demesi hiç kimseye yakışmaz. “öğrettiğiniz ve okuduğunuz şeyler gereğince Rabbani olunuz.” der.

Ribbiyyun (ربيون) Bazılarına göre ribbiyyun, “cemaat” anlamındaki “ribbe” ye mensup olanlar anlamındadır. Bazıları da “Rabbani” kelimesiyle eş anlamlı olduğunu ve “ Rabbe kulluk eden”manasına geldiğini ileri sürmüşlerdir

Ruhban (رهبان), Kassis (قسيس) kavramları da zikredilmektedir. Bu kavramlarla Kuran-ı Kerim o döneme ait sosyal yapıyı anlatmaktadır.

¹⁶⁰ Ömer Faruk Harman, İslamda İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi III s:570.

¹⁶¹ Maide 5/44.

¹⁶² Maide 5 /47.

3. İbadet Mekanları ile İlgili Kavramlar

Hıristiyan mabetlerini ifade etmek üzere kaynaklarda Kenise, Bia, Deyr, Umr, Kalaye, Sumia gibi kavramlar kullanılmaktadır¹⁶³. Kuran-ı Kerimde Hac suresinin 40. ayetinde geçen Savami' (صوامع), Biya' (بيع) ve Salavat (صلوات) kelimelerine müfessirler farklı anlamlar vermişlerdir.

1. Savami, Hıristiyanların; Biya', Yahudilerin; Salavat, Sabiilerin; Mesacid de Müslümanların ibadethaneleridir. Bu görüş Ebu'l Aliyeye aittir.

2. Savami, Hıristiyanların ibadet mahalleri olup bu onların sahrada, çölde tenhalarda yapmış oldukları ibadethaneleri (yani manastırları)dir. Biya' ise yine Hıristiyanlara ait olup, bu da onların şehirlerde yaptıkları mabetleri (yani Kili-seleri) dir. Salavat da, Yahudilere ait ibadet mahalleridir. Zeccac, salavat kelimesinin İbranicede صلوتا (saluta) şeklinde geçtiğini söylemektedir.

3. Savami, sabiilerin; Hıristiyanların salavat; biya' Yahudilerin İbadethaneleridir. Bu görüş Katede'nindir.

Kuran-ı Kerim bu mekanları Allahın adını zikredildiği yerler olarak tanıtmaktadır. Bu mekanlardan övgüyle bahsetmektedir.

SONUÇ:

Kur'an-ı Kerime göre toplumsal farklılık sosyal bir realitedir. İnsanlar kendi kültürlerini ve yaşam tarzlarını oluşturmada hürdür. Farklı düşünce sistemleri, farklı bakış açıları, farklı ifade etme şekilleri ve farklı davranış tarzları, insanlık tarihi boyunca hep olagelmıştır. Kuran-ı Kerim bu farklılığı görmekte ve bunu insanlık için bir imtihan vesilesi saymaktadır.

Kuran-ı Kerim farklı toplum olarak, ümmi toplumun karşısında Ehli Kitap toplumunu gösterir. Bu iki toplum arasındaki en önemli farklılık, vahyin kültürü oluşturmaındaki rolünde yatmaktadır. Ehli kitabın düşünce sistemini, vahiy oluşturmuştur. Yani anahtar kavramlarını vahiy tesbit etmiştir. Ümmi toplum ise bundan mahrum kalmıştır. Ümmi topluma gönderilen Hz. Muhammed Ehli Kitapla arasındaki diyalogu bu türden kavramlarla kurmaya çalışır. Aynı kavramları kullanması onun tebliğinin temelini oluşturan, önceki dinlerin devamı olduğu iddiasının en önemli bir delili olmaktadır. Önceki dinlerin

¹⁶³ Levent Öztürk, İslam Toplumunda Hıristiyanlar, İstanbul 1998 s: 102.

devamı olduğunu iddia etmek, bu dinlerin getirdiği düşünce sisteminin ve bu sistemin sembolize edildiği kavramların kabulü anlamındadır. Kuran-ı Kerimi bu toplumların kavramlarını tevhid esasına uygun olarak kullanmakta, bu esasa uymayan kavramları ise eleştirmektedir.

Bu kavramlar özellikle ehli kitabın sosyo-kültürel yapısı hakkında bize bilgiler vermektedir. Teolojilerinden, bu teolojinin oluşumundaki etken unsurlardan, İlahi kitaplarının isimlerinden, bu kitapların mahiyetinden, tabilerinin kendi kitaplarına karşı tavırlarından, ehli kitaba ait ibadet mekanlarından, din adamlarından vs. den bilgiler vermektedir.

Farklı kültürlerin sosyal yapılarını ifade eden bu kavramları tahlil ederken dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta bulunmaktadır. Bu tür kavramları sadece arap dil ve belâğatı açısından ele almak yeterli değildir. Ait olduğu kültürün sosyal yapısını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Çünkü esas itibarıyla bu kelimeler, farklı kültürlere ait kavramlardır. Ümmi olan Arapların bu kelimelere, toplum olarak kavram tayin etmeleri düşünülemez. Bu kelimeler arap toplumunda kullanılabilir, fakat bu kelimelerin kavramları doğdukları çevrede ve kültürde yerleşiktir. Kavramların gerçek anlamlarının bulunması için bu kavramların kullanıldığı toplumun, yaşayış tarzının ve zihniyetinin de bilinmesi gerekmektedir.